

Bedrijfseconomie in beweging

Frans Tempelaar

De bedrijfseconomie als een complex arsenaal van kennis, inzichten en methoden, is aan voortdurende veranderingen onderhevig. Dit is als zodanig niet opzienbarend: een vak dat leeft bouwt aan zijn toekomst, en zeker een vak dat betrekking heeft op zo'n dynamisch studie-object als de economie van bedrijf en organisatie. Overzien wij evenwel de wetenschappelijke ontwikkeling van de bedrijfseconomie in ons land gedurende de afgelopen 25 jaar, dan ontstaat gemakkelijk het gevoel dat er bij de verbouwing van ons wetenschappelijke complex geen steen op de andere is gebleven.

Terugkijkend naar de stand van het vak in het midden van de jaren zestig treffen wij nog de van Limperg afkomstige ordening aan: de leer van waarde en kosten (waarde en winst; kosten en kostprijs), de leer van de financiering, en de leer van de externe en de interne organisatie. Het was toen nog mogelijk de theoretische bedrijfseconomie te bestuderen aan de hand van een alles omvattend (tweedelig) leerboek van ruim 850 pagina's.¹ In vergelijking met de hedendaagse situatie lijkt het wel of wij terugzien op onze kinderjaren: wat was het vroeger toch simpel en overzichtelijk. (Uiteraard werd dat toentertijd niet zo ervaren; een terugblik leidt onvermijdelijk tot een comparatief-statistische vertekening van het verleden: wij kennen thans met zekerheid de inmiddels verstreken toekomst van toen).

De hedendaagse situatie van de bedrijfseconomie vertoont een breed scala van deelspecialisaties die zich naar de definitie van hun probleemgebied en naar hun methode van beschrijving en analyse in soms verregaande mate van elkaar onderscheiden. (Ik ga het niet hebben over de onderlinge afbakening van bedrijfseconomie en bedrijfskunde, noch over het door sommigen

gepropageerde onderscheid tussen 'gewone' en kwantitatieve bedrijfseconomie). Onder de paraplu van de bedrijfseconomie treffen wij in universitaire onderwijs- en onderzoekprogramma's uiteenlopende specialismen aan zoals: marktkunde, marktonderzoek, bestuurlijke informatiekunde, management accounting, financiële accounting, financiering, beleggingsleer, organisatiekunde, productie- en logistiek management, strategisch management, industriële organisatie, en nog meer. (De naamgeving en onderlinge demarcatie kan per instelling variëren; soms lijkt het te gaan om oude wijn in nieuwe zakken, maar voor het merendeel gaat het om geestesprodukten van een geheel nieuwe, c.q. geheel vernieuwde samenstelling.) Binnen elk van deze specialismen is een voortdurende neiging tot verder gaande specialisatie waar te nemen. Ik moet in dit verband wel eens denken aan hetgeen een leraar van mijn middelbare school destijds opmerkte: 'Wij weten steeds meer over steeds minder, met als limiet dat wij eens alles zullen weten van niets'. Als deelnemer aan universitair onderwijs en onderzoek in de bedrijfseconomie bekruipt mij regelmatig het gevoel dat de voortschrijdende specialisatie leidt tot fragmentatie. Bestaan er nog bedrijfseconomen in de ware zin des woords, kan men de bedrijfseconomische wetenschap nog als generalist beoefenen?

De lezer vraagt zich wellicht af: vanwaar deze vraag, en vanwaar de aanleiding ertoe in een terugblik naar 25 jaar geleden? De reden schuilt in het 25-jarig ambtsjubileum van Dr. J. L. Bouma als hoogleraar in de Bedrijfshuishoudkunde, waaraan dit nummer van het MAB is gewijd. (Zie de redactionele inleiding, waaruit ook de titel van

Prof. Dr. F. M. Tempelaar is hoogleraar Bedrijfseconomie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

deze column duidelijk moge worden.) Bouma is gedurende zijn ambtsperiode als geen ander betrokken geweest bij de ontwikkeling van de bedrijfseconomie in ons land. Deze betrokkenheid kenmerkt zich vooral door zijn gerichtheid op generalisatie en synthese, en zijn voortdurend streven om de grondslagen van het vak te onderzoeken, te heroverwegen en aan te passen aan het voortschrijdend inzicht op velerlei gebied.

Bij de officiële aanvaarding van zijn ambt heeft Bouma in zijn oratie een pleidooi gehouden voor de toepassing van gedragswetenschappelijke inzichten bij de wetenschappelijke beoefening van de bedrijfseconomie. Voor die tijd in ons land een geheel nieuwe invalshoek, die niet bepaald spoorde met de toenmalige opvattingen. Evenals er internationaal diverse ontwikkelingen gaande waren die toen in ons land weinig of geen weerklank vonden. Bouma onderkende dat en maakte daar geen geheim van, getuige de volgende inleidende zinnen van zijn Leerboek der Bedrijfseconomie uit 1968.²

'Het onderzoek naar en het denken over de economische aspecten van de bedrijfshuishouding hebben in de afgelopen decennia een stormachtige ontwikkeling doorgemaakt. Helaas kan hierbij niet alleen worden opgemerkt, dat de Nederlandse bedrijfseconomen op deze vooruitgang niet bijster stuwend hebben gewerkt, maar ook dat van de vorderingen in onze tak van wetenschap, die hun intellectuele oorsprong in vele gevallen in de Verenigde Staten van Noord-Amerika hebben gevonden, weinig tot niets in onze standaard-leerboeken terechtgekomen is.'

Uit deze constatering de consequentie trekkend is er een inleidend leerboek ontstaan, waarmee Bouma de basis heeft gelegd voor een inmiddels in ruime kring aanvaarde heroriëntatie van de bedrijfseconomie. De in 1982 verschenen herziene versie van de Inleiding tot de Bedrijfseconomie³ legt naar mijn mening getuigenis af van Bouma's brede wetenschappelijke visie op het vak en zijn vermogen om uiteenlopende ontwikkelingen en inzichten te integreren. Bij dit alles blijft zijn denken dat van een economist, weliswaar met

een scherp oog voor relevante ontwikkelingen in andere disciplines, maar steeds gezien vanuit de fundamentele beginselen van het economische probleem.

Intussen schrijdt de specialisatie binnen de bedrijfseconomie voort. Een onontkoombare ontwikkeling, mede gelet op de toenemende complexiteit van de ontwikkelingen in de empirie. Uiteraard is de toenemende beschikbaarheid van specialistische kennis een belangrijke verworvenheid die met recht bewondering oogst, evenals dat in andere empirische wetenschappen het geval is (men denke aan de geneeskunde). Maar de beperking van het (doorsnee) menselijke denkraam maakt dat de per individu geaccumuleerde diepgaande kennis onvermijdelijk een kleiner empirisch domein gaat betreffen: wetenschapsbeoefenaren muteren van punaises tot knospelden.⁴

De vraag is waartoe deze ontwikkeling met betrekking tot de bedrijfseconomie zal leiden. Gaan wij (verder) in de richting van een 'Amerikaans model' (ik doel hiermee op de structuur van universitaire 'business administration' programma's die een compilatie vormen van in essentie gescheiden specialisaties; in principe is hierin geen samenhangende discipline herkenbaar). Ik denk dat dit ten dele onvermijdelijk is, maar ik meen dat we het tegelijkertijd zoveel als mogelijk is zouden moeten vermijden. Of wel: Bedrijfseconomie Moet Blijven! Kan men dan bij de voortgaande specialisatie de bedrijfseconomische wetenschap nog als een generalist blijven beoefenen? Niet door alle zeeën tegelijk te willen bevaaren en te trachten op alle deelgebieden bij te blijven (de reeds gememoreerde beperking van het menselijk denkraam sluit dit uit). Maar wel door steeds de wetenschappelijke fundamenteën van het vak en de verbindende principes daarin scherp voor ogen te houden. Naar mijn ervaring doen velen dit af met: 'Dat is geen bedrijfseconomie meer, maar methodologie'. Zij vergeten dat deze fundamentele aspecten een wezenlijk onderdeel van het vak moeten uitmaken, wil men althans voorkomen dat specialisatie ontaardt in fragmentatie.

De bedrijfseconomie als fonds van kennis en

kunde kan anno 1991 niet meer in één leerboek worden vervat. Maar er zijn nog breed georiënteerde bedrijfseconomen die zich blijven beijveren om de grondslagen en wezenskenmerken van het vak 'in kaart te brengen' en 'bij de tijd te houden'. De hoogleraar Bouma is daarvan een prominent voorbeeld, reeds 25 jaar lang. Het vak zij hem daarvoor erkentelijk. Met een parafrase op de drie-letter afkorting van dit maandblad zou ik derhalve willen besluiten Met hoge Achtting voor Bouma.

Noten

- 1 Ik denk hier aan het tweedelige *Leerboek der Bedrijfseconomie* van J.L. Meij (uitg. Delwel, 's Gravenhage; 9e druk Deel I, 1960; 6e druk Deel II, 1964).
- 2 Uit het voorwoord bij: J.L. Bouma, *Leerboek der Bedrijfseconomie, Deel IA*, Delwel, Wassenaar, 1968.
- 3 J.L. Bouma, *Leerboek der Bedrijfseconomie, Deel I: inleiding tot de bedrijfseconomie*, Delwel, Wassenaar, 1982.
- 4 Ter geruststelling van degene die een dergelijke mutatie als een degeneratie beschouwt, zij opgemerkt dat het onderhavige proces niet van de laatste 25 jaar is. Het is reeds gaande sinds het overlijden van Aristoteles.